

Članak je koristan za upoznavanje prvog razdoblja kršćanskog etosa, ali pruža i korisnu orijentaciju u čisto načelnim pitanjima o naravi kršćanskog morala. U drugom članku *Fr. Rauh* raspravlja o „zaštiti života kao teološko-prirodoslovnom graničnom problemu“. Autor dobro poznaje problematiku i važnost prirodnih znanosti u njihovu odnosu prema moralnoj teologiji. Poznato je njegovo djelo „Das sittliche Leben des Menschen im Licht der vergleichenden Verhaltensforschung“ (Kevelaer 1969). U ovom članku obrađuje tri problema: problem početka čovjekova osobnog života (u odnosu prema pobačaju), eutanaziju i presađivanje organa. *Charlotte Hörgl* govori o „apsolutnoj granici intramundanog etosa u transcencijiji“. U prvom dijelu govori o paleontološkom materijalu s obzirom na pojavu vjere i transcencije u pračovjeka, a u drugom o iskustvu transcencije kod današnjeg čovjeka. *W. Hörmann* u svom članku „Isus i tragičnost“ analizira „tragično“ u Isusovu životu i uspoređuje sa sličnom temom kod grčkih tragičara, osobito kod Sofokla. „Tragično“ je tu granica svjetovnog etosa i most prema transcenciji. Granicu svjetovnog etosa opisuje *P. Haerlin* u svom prilogu „Samoubojstvo i aktivna pomoć pri umiranju“ (Sterbehilfe). Njegova je pozicija psihološka, i polazeći od nje on se ne ustručava pridati čovjeku moralno pravo na samoubojstvo i aktivnu eutanaziju. Katolički moralisti ne prihvaćaju taj zaključak, barem ne u tako općem obliku. Njegovi argumenti, prilično jaki ako ih uzmemo zasebno, ipak ne pokazuju onu dubinu koja proizlazi iz kršćanskog gledanja na život i smrt. Zadnji prilog dao je moralist *F. Furger*. On raspravlja o „mogućnostima i granicama etičkog govora“. Tu granicu etičkog govora on prikazuje u vezi s Wittgensteinovim „Sprachspiele“ i pitanjem deontoloških i teleoloških normi u moralnoj teologiji.

Knjižica je svakako korisna za uočavanje nekih važnih aspekata današnje problematike u moralnoj teologiji.

M. Valkovic

R. Aubert, HENRI BREMOND ET LA CRISE MODERNISTE, Revue d'histoire ecclésiastique, sv. LXXII, 2/1977, str. 332–348.

U drugom svesku sedamdeset drugog godišta izlaženja poznatog časopisa za crkvenu povijest (Revue d'histoire ecclésiastique), koji izlazi triput godišnje u Louvainu (Belgija), vrijedno je istaknuti prikaz *R. Auberta*

o tri najnovija djela o Henri Bremondu, francuskom književniku i akademiku.

Bremond je živio u vrijeme modernizma. Filozofsko-teološke nauke završio je kod isusovaca čiji je član i sam bio neko vrijeme. U trideset i trećoj godini svog života napušta Isusovačku družbu. Zahvaljujući svom djelu, *l'Histoire littéraire du sentiment religieux en France*, bio je svrstan među pristalice „modernizma“. Također je bio član francuske Akademije, suvremenik *A. Loisy*, *G. Tyrrella*, *Ed. Le Roy*, *M. Blondela*, *H. Bergsona*, *L. Brunschvicga*, *L. Laberthonnièrea* i drugih francuskih modernista. Da li ga se u potpunosti može svrstati među moderniste sporno je pitanje.

Pisac članka *Henri Bremond et la crise moderniste* želi na poseban način osvijetliti „ličnost“ Henri Bremonda i njegovu povezanost s glavnim nosiocima modernizma u Francuskoj (*RHE*, str. 332–348). On to čini kroz analizu tri najnovija djela koja su usko povezana s „ličnošću“ francuskog književnog kritičara i akademika, a to je, u prvom redu, najnovije istraživanje o Bremondu *A. Blancheta: Henri Bremond, 1865–1904* (Etudes bremondienne 4), Paris, 1975.

A. Blanchet, isusovac, dobar je poznavalac ne samo Bremonda i njegovih prijatelja, nego i čitave problematike modernizma u Francuskoj. Tu treba u prvom redu spomenuti korespondenciju između Bremonda i *M. Blondela*, koju je priredio i objavio u tri velika sveska 1970–1971, zatim korespondenciju između Bremonda i *Loisy*, koju je objelodanio *H. Bernard-Maitre*, te dokumentaciju o *L. Laberthonnièrea* i njegovim prijateljima, koja je uglasila svjetlo dana zahvaljujući *Perrinu* (Paris, 1975).

Druga dva novija istraživanja o Bremondu jesu pisma *G. Tyrrella* *H. Bremondu*, koja je objavila gospođa *A. Louis-David* 1971., s predgovorom *M. Nédoncellea* (*Lettres de G. Tyrrell à Henri Bremond*, Paris, 1971), te jedno kritičko izdanje tajnog Bremondovog djela koje je otkrio *E. Poulat* i objavio pod naslovom: *Une oeuvre clandestine d'Henri Bremond. Sylvain Leblanc, Une clerc qui n'a pas trahi* (Uomini e dottrine, 18). Rome, Edizioni di storia e letteratura, 1972, str. 186.

Za autora djela *Henri Bremond, 1865–1904* (Etudes bremondienne 4), pisac kaže da je izvanredan književni kritičar koji posjeduje finoću psihičke analize kao rijetko koji kritičar. Zasluga mu je najviše u tome što je uspio prodrijeti u misaoni svijet Bremonda, te kroz obrađivanje korespondencije Bremonda i predstavnika modernizma

uprisutniti njegov kršćanski duh čitaocu današnjeg vremena. Sama činjenica da je Henri Bremond bio prijatelj Tyrrella i Loisyja, za koje se drži da su bili „korifeji“ modernizma, čiju je nauku Crkva osudila, još ne mora nužno značiti da je Henri Bremond potpuno zastupao modernističke ideje i bio prožet njima do u dubine svoje duše. Međutim, A. Blanchet je drugog mišljenja. Za njega je Henri Bremond blizak modernistima, i to ne samo stoga što se redovito dopisivao s njima, nego zato što je često dijelio njihovo mišljenje u odnosu na doktrinarnu nauku Crkve. Kao i svi njegovi prijatelji, i sam je došao u krizu vjere i bio je spreman sve postaviti u pitanje, posebno „dogmatizam“ u Crkvi od kojeg učiteljstvo Crkve ne želi odstupiti. Ipak, A. Blanchet pravi razliku između modernista i Henri Bremonda kojima je naginjao. Biti alergičan na sve što je „dogmatsko“ još ne znači odbacivati sve što je „kršćansko“ (str. 339–40).

Objelodanjivanjem Tyrrellovih pisama Bremondu omogućeno je istraživačima Bremondove misli da popune znanje i još bolje učvrste svoja stajališta na znanstvenom polju. Gospođa A. Louis-David objavila je 115 pisama koja je G. Tyrrell pisao Henri Bremondu. Pisma su više prijateljskog nego znanstvenog karaktera. Ipak, iz njihova sadržaja može se sa sigurnošću zaključiti da se ova dvojica mislilaca, tako bliska po temperamentu i karakteru, nisu uvijek slagala s obzirom na učenje Newmana i Blondela o tumačenju nauke Crkve. Obojica su živjela u vrijeme procvata i otvorenosti katoličke misli modernom svijetu. Sukobili su se, svaki na svoj način, s problemima duhovnosti koja je u to vrijeme vladala u Družbi isusovačkog reda, kao i s idealom sv. Ignacija koji je duboko mističan. Znači, radilo se o problemima koji su istovremeno duhovnog i doktrinarnog karaktera. Bremond je bio uvjeren da je G. Tyrrell ostao u biti i u dubini svoje duše uvijek privržen staroj katoličkoj Crkvi, usprkos tolikim nemilosrdnim kritikama protiv rimskog sistema (str. 342).

Iz Tyrrellovih pisama Bremondu može se sa sigurnošću ustvrditi da je Tyrrell bio ne samo vođa onih koji su bili na putu traženja smisla svoga života i vjerskog nazora na svijet, nego i sposoban dati ozbiljne odgovore svim uznemirenim dušama koje su mu se povjerali. Sam je bio osobno jako religiozan, sve do posljednjeg dana svoga života, usprkos tome što je znao izricati grube primjedbe na račun crkvene „hijerarhije“. Jedan „tvrdo-glavi katolik“ koji nije vidio razloga slijediti ikakav drugi put izvan povijesne linije Crkve. Usprkos kletvama i proklinjanjima svojih

neodređenosti i preokreta, neprestano se vraćao na svoju prvu temeljnu ljubav — u Crkvu svoga obraćenja i svog svećeništva. Na ovakav način završava Nédoncelleov predgovor u knjizi A. Louis-David (str. 343–44).

Na kraju pisac ovog članka daje kratki pregled E. Poulatinovog istraživanja o Bremondu i Loisyju: *Une oeuvre clandestine d'Henri Bremond*. Objavljivanjem ovog djela čitalac je u mogućnosti saznati puno više o Bremondu. Jasno je da nisu postojale prijateljske veze između Bremonda i Loisyja samo prije istupanja iz katoličke Crkve, nego i poslije, i da su dijelili mnoga mišljenja u odnosu na „kršćanstvo“. Najbolji dokaz za to je sama činjenica da je on, Henri Bremond u suradnji s Loisyem, u stvari autor djela: *Un clerc qui n'a pas trahi. Alfred Loisy d'après ses Mémoires*, objavljenog 1931. pod pseudonimom Sylvain Leblanc (str. 344).

Hrvoje Lasić, O.P.

De Fiores Stefano — Goffi Tullo (izd.), NUOVO DIZIONARIO DI SPIRITUALITÀ, Ediz. Paoline 1979, str. XXXI — 1772.

U nizu priručnih leksikona što ih za razna područja izdaje u Italiji poznata izdavačka kuća Družbe sv. Pavla „Edizioni Paoline“, izišao je i ovaj „Novi leksikon duhovnosti“. Interesantno je da u današnjoj poplavi raznovrsnih izdanja ima relativno malo priručnika i leksikona duhovnog bogoslovlja. Postoji veliko i kapitalno djelo „Dictionnaire de spiritualité“, započeto 1932. god., ali još uvijek u toku izlaženja. No to je djelo za stručnjake. Pokojni slovenski isusovac Vladimir Truhlar, profesor duhovnog bogoslovlja na Gregorijani u Rimu, sam je napisao leksikon duhovnog bogoslovlja na talijanskom i slovenskom jeziku. Talijanska izdavačka kuća „Studium“ izdala je 1975. „Dizionario enciclopedico di spiritualità“ u dva sveska (red. E. Ancilli).

Ovaj „Novi leksikon duhovnosti“ dolazi u pravi čas. Za suvremenog (i budućeg) kršćanina pitanje duhovnosti je od presudne važnosti. Karl Rahner je jednom rekao da je samo „mistik“ kršćanin budućnosti. Stoga je potrebno da se današnji kršćani, posebice duhovni pastiri, vjeroučitelji i odgojitelji, ozbiljno pozabave ovom granom teologije, koja nije neki hobby za izabrane nego prava potreba kršćanskog života.

Leksikon je zamišljen interdisciplinarno, i po autorima i po naslovima. U njegovoj izradi sudjelovala su 63 autora, od kojih 49 Talijana, a 14 pripadnika drugih narodnosti. Redakciju leksikona preuzeli su Stefano De Fiores, profesor duhovnog bogoslovlja i Tullo Goffi, poznati talijanski moralist. U svemu nalazimo 109 naslova ili natuknica. Čini se da je broj naslova prilično dobro pogođen. Oni nisu previše rascjepkani, a opet nisu ni previše